

GROUP

Genetic Risk and Outcome of Psychosis

RGOc symposium

1 december 2009
Assen

www.group-project.nl

GROUP

GROUP

Genetic Risk and Outcome of Psychosis

Genetic Risk and Outcome of Psychosis

UMC Utrecht, AMC-Amsterdam
UMC Groningen, Universiteit Maastricht
35 GGZ instellingen

En 3686 deelnemers!!

GROUP

Organisatie GROUP

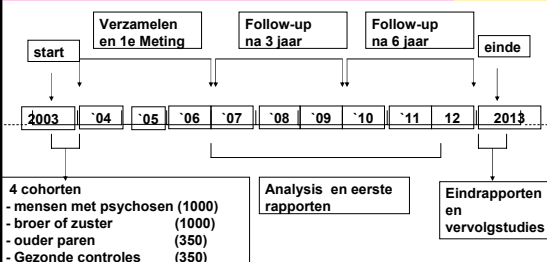
- Researchverpleegkundigen, onderzoekspychiaters en AIO's
- 4 Site-Coordinatoren
  - AMC, UMCU, UMCG, UMCM
- Stuurgroep: 4 universitaire afdelingen + 2 vertegenwoordigers GGZ-instellingen
- Nationale en internationale adviesraad

GROUP

Financiering GROUP

- ZonMw: Geestkracht programma
- De 4 UMC's
- De 30 deelnemende GGZ-instellingen
- Farmaceutische industrieën: Bristol Meyers Squibb, Eli Lilly, Janssen-Cilag, Astra-Zeneca
- NIMH funded UCLA studie en Welcome trust

Onderzoekschema Group studie

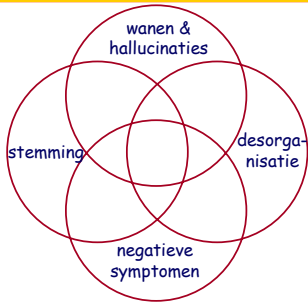
GROUP

centrale vraagstellingen GROUP

- wie wordt *waarom* psychotisch
- wie wordt dat *waarom niet*
- wat is de rol van genetische factoren
- wat is de rol van omgevingsfactoren
- wat is de interactie: gen en omgeving

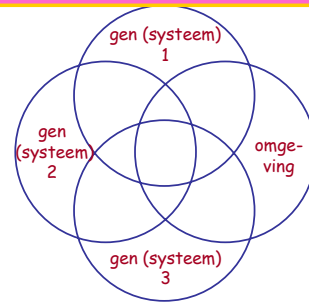
GROUP

Probleem : Schizofrenie is zeer heterogene aandoening

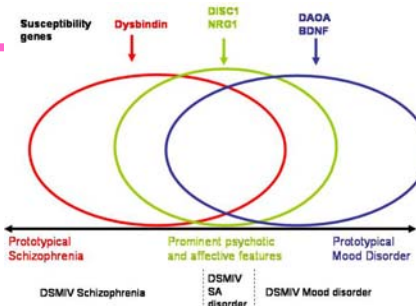

GROUP

Elk symptoom zijn eigen gen?

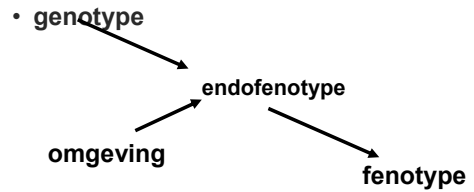
GROUP

Craddock, O'Donovan and Owen, Schizophrenia Bulletin, 2006

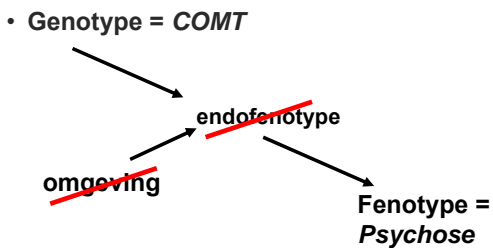
GROUP

COMT als voorbeeld: van gen – omgeving- interactie

GROUP

Van gen direct naar psychose, COMT te zwak effect

GROUP

Cannabis x COMT: kans op psychose

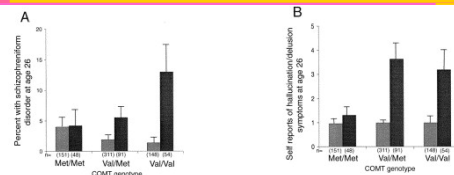

Figure 1. invloed van cannabis gebruik in de adolescentie op het krijgen van psychose / psychotische symptomen op volwassen leeftijd wordt gemodereerd door COMT-enzym activiteit.

(A) Percentage mensen met schizofrenie op 26 jarige leeftijd.
(B) Gemiddelden zelfrapportage van psychotische symptomen (hallucinaties & wanen).

In adolescentie wel cannabis gebruik : **zwart**;

geen cannabis gebruik : **grijs**

GROUP

Waar staan we nu?

- 1ste fase afgesloten, database vrijgegeven, 26 promovendi en postdocs aan de slag
- 2de fase sinds 1 jaar in uitvoering: goede medewerking, weinig uitval
- PFP: patienten en familie participatie

GROUP

Onderwerp van deze presentatie

- Kenmerken van de patientenpopulatie
- Beloop en sociaal functioneren

GROUP

GROUP – totaal 3686 personen

- Patienten 1060
- Broers en zusters 1098
- Vaders en moeders 938
- Controlepersonen 590

Beoogde aantallen ruimschoots gehaald
(1000 + 1000 + 700 + 350 = 3050)

Doel: 1^e of recente psychose, met eerste aanvang tot 10 jaar terug

GROUP

Inclusie criteria GROUP

- Leeftijd tussen 18 en 50 jaar
- DSM-IV: schizofrenie, schizofreniform, schizoaffectief, waanstoornis, psychotisch stoornis NOS
- Goed Nederlands sprekend
- Informed consent
- Voor gezonde controles: geen lifetime psychotische stoornis of bij 1ste graads familie

GROUP

Representativiteit

- Is patiëntcohort representatief voor alle 1^e psychose-patiënten in Nederland? Nee en ook niet beoogd
- Verzorgingsgebied van ggz-instellingen is niet strict bepaald
- Inclusie alleen als ouder(s), broer of zus ook meedoen
- Vergelijking met zuivere 1^e psychose-cohorten in Groningen/Drenthe, Den Haag, Amsterdam, MESIFOS-studie

GROUP

Enkele kenmerken van de patiënten

Geslacht: 77 % mannen
Leeftijd: 27 jaar (mediaan 25,5)

Etniciteit (afkomst grootouders):

68 % autochtoon, Nederland
11 % België (en deels Nederlands)
21 % allochtone afkomst (helft deels Nederlands)

Burgerlijke staat: 89 % ongehuwd
Kinderen: 11 %
Huishouden: 40 % bij ouders, 35 % alleenwonend
9 % partner/familie, 16 % in GGz

GROUP

Etniciteit (afkomst grootouders)

- Marokko
- Suriname
  - Turkije
- Indonesie
- Antillen
  - China
  - elders

GROUP

Beroepen

Aannemer (zelfstandig)	Kok
Activiteitenbegeleider	Maatschappelijk werker
Bevelvoerder	Melkveehouder
Brandweerman	Offsetdrukker
Cartoonist	Postbode
Constructietekenaar	Profvoetballer
Dierenarts	Receptioniste
Fietsenmaker	Schilder
Grafdelver	Tandarts
Ingenieur	Verpleegkundige
Jurist	Visboer

GROUP

Enkele kenmerken van de patiënten

Opleiding:

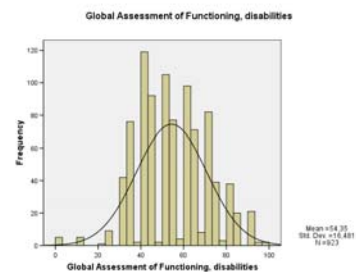
26 % VWO, HBO, WO
15 % bezig in die opleiding

13 % speciaal onderwijs
66 % ≥ 1x blijven zitten

Functioneren: GAF-Beperkingen = 54
Tamelijk moeilijk functioneren op school, in het werk, in relaties en familie

GROUP

GAF-Beperkingen

GROUP

Conclusies (1)

- Overwegend mannelijke, ongehuwde, patiënten van midden 20 met een redelijke opleiding die tamelijk moeilijk functioneren in school, werk en relaties.
- Qua huisvesting en werk valt de groep wat in tweeën uiteen: alleen of samen, met of zonder.
- Vergeleken met eerdere 1ste psychose cohorten meer mannen en iets ouder en qua etniciteit veel gemengder

GROUP

I. Zijn er grote verschillen met broers/zusters en gezonde niet-familiaire controlepersonen?

- Geslacht: vrouwen overwogen bij broers/zusters (54%), controlepersonen (54%) en ouders (58%).
- Leeftijd: broers/zusters (beide 28 jaar) en controlepersonen (30 jaar) zijn iets ouder dan patiënten (27 jr). Vader is gemiddeld 56 jaar en moeder 54 jaar.
- Burgerlijke staat: broers (65%), zusters (52%) en controlepersonen (55%) zijn minder vaak ongehuwd dan patiënten (89%).

GROUP

II. Zijn er grote verschillen met broers/zusters en gezonde niet-familiaire controlepersonen?

- Opleiding: patiënten vaker (52%) opleiding niet afgemaakt dan broers/zusters (38-43%) en controlepersonen (43%); vaker speciaal onderwijs gehad (13% vs. 9, 4 en 3%); en vaker lager (VBO) en middelbaar (MBO) onderwijs (74% vs. 61%, 59% en 45%).
- Huishouden: broers (37%), zusters (54%) en controlepersonen (47%) wonen vaker met partner dan patiënten (9%).
- Werk: niets over bekend bij broers, zusters en controlepersonen.

GROUP

Conclusie (2)

Broers en zusters, evenals gezonde controles

- Vaker iets ouder,
- Minder vaak ongehuwd,
- Vaker opleiding afgemaakt
- Minder vaak speciaal onderwijs
- Minder vaak lager en middelbaar onderwijs

GROUP

I. Ziektebeloop

- Het begin
- Duur van 1° psychotische episode
- Optreden van aantal en duur van relapse
- Ziekenhuisopnames, vrijwillig en onvrijwillig
- Optreden van suicidepogingen
- Algemene indruk van ziektebeloop tot nu toe
- Diagnostiek

GROUP

II. Ziektebeloop

Duration Untreated Psychosis = 1 jaar (SD = 2,7)

1° episode duur: gemiddeld: 12 maanden = 1 jaar
mediaan: 5 maanden
76% ≤ 12 maanden

1 ≥ relapse: 77%

- Duren veel korter, gem. ≤ 6 mnd, met mediaan ≤ 3 mnd.

Alle ziekteduren bij elkaar:

Gemiddeld 16 maanden (1,3 jaar)
Mediaan 8 maanden
63%: ≤ 1 jaar
5% : ≥ 5 jaar

GROUP

III. Ziektebeloop

22% suicidepoging

5% voor begin psychose
17% daarna

Gemiddeld 2 pogingen

Mediaan 1 (65%)
30% serieuze doodswens

GROUP

IV. Ziektebeloop

	Ziekte duur (maanden)	
In 1 ^o episode	13%	13
Remissie na 1 ^o episode	20%	10
Deels remissie daarna	18%	14
Remissie, meerdere episoden	12%	12
Deels remissie, idem	22%	19
Chronisch psychotisch (matig ernstig 11%, ernstig 4%)	15%	33
Dus:	32% volledige remissie	
	40% gedeeltelijke remissie	
	28% nog psychotisch	

GROUP

Psychotische episoden per regio

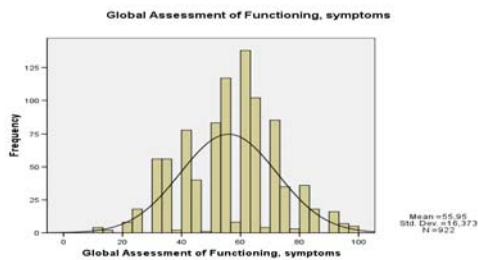
	Amsterdam	Utrecht	Maastricht	Groningen
1 ^{de} psychose	135	121	104	140
2 ^{de} psychose	70	49	66	43
≥ 3 ^{de} psychose	33	36	53	37
Totaal	238	206	223	220

V. Ziektebeloop

Aanwezigheid van negatieve symptomen tijdens gedeeltelijke remissie of naast chronische psychose

Nee	14 %
Mild aanwezig	42 %
Duidelijk aanwezig	44 %

GAF- Symptomen

VI. Ziektebeloop

	GAF-Sym	GAF-Bep
1 ^e episode	47	47
remissie, na 1 ^e episode	64	66
deels remissie daarna	54	56
remissie, episodisch	64	65
Deels remissie, idem	53	55
chronisch psychotisch, mild	47	49
chronisch psychotisch, ernstig	39	37
onbekend	49	53

Opname en overige behandeling

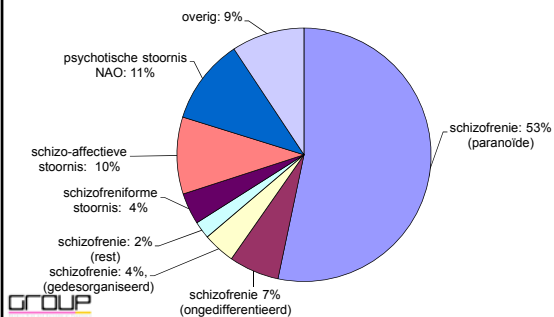
- Tijdens 1^e episode: 67% (44% vrijwillig, 23% onvrijwillig), dus 1 op de 3 opnames is gedwongen.
- Dit beeld geldt ook voor volgende episoden.
- Gemiddelde opnameduur 6 maanden, mediaan = 3 maanden.
- Gemiddeld aantal opnames: 2, mediaan: 1.

21% geen enkele opname
52% heeft dagbehandeling gehad
83% ambulante behandeling
14% beschermd wonen

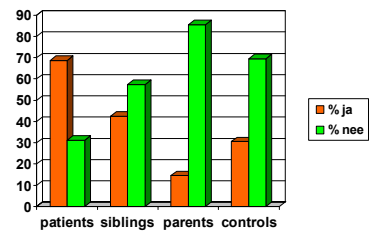
Conclusie Ziektebeloop

- Gemengd cohort van 1ste psychose en episodisch/chronisch psychosen
- Kleine groep met lange DUP
- Eénderde is in remissie!!
- Eén op de 3 opnames is gedwongen!!

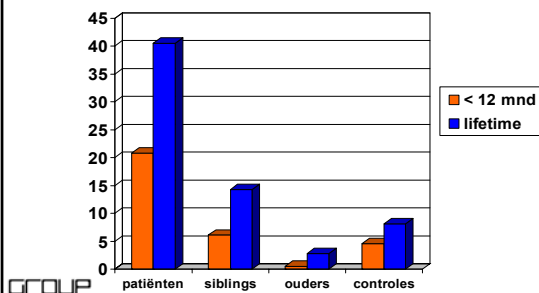
Diagnostiek Patiënten in GROUP

Drug gebruik (%) > 5x in leven

DSM-IV Cannabis afhankelijkheid of misbruik (%)

I. Wonen en werken

in periode van ontstaan psychose tot datum inclusie (gem. 5 jr.)

Belangrijkste vorm van huishouden (N=933)

Alleenwonend	31 %
Bij ouders	42 %
Bij partner	7 %
In GGZ-instelling	16 %
Zwervend/dakloos	1 %

Functioneren in huishouden (N=816)

Geen beperkingen	32 %
Lichte beperkingen	33 %
Duidelijke beperkingen	28 %
Zeer ernstige beperkingen	7 %

II. Wonen en werken

in periode van ontstaan psychose tot datum inclusie (gem. 5 jr.)

- 56 patiënten (6%) zwierven of waren dakloos gemiddeld 7 maanden (1-80 maanden)
- 49 patiënten (5%) verbleven in gevangenis gemiddeld 11 maanden (1-98 maanden)
- Geen samenloop van gevangenisverblijf en dakloosheid

III. Wonen en werken

in periode van ontstaan psychose tot datum inclusie (gem. 5 jr.)

Hebben de patiënten (betaald) gewerkt in die periode (N=939)

Nee	49 %
Ja, fulltime	26 %
Ja, parttime	25 %

Gemiddeld 22 mnd betaald werk (mediaan 12 mnd, var. 1 - 98 mnd).

Gemiddeld 14 maanden vrijwilligerswerk (mediaan 7 mnd, var. 1 - 84 mnd).

IV. Wonen en werken (4)

in periode van ontstaan psychose tot datum inclusie (gem. 5 jr.)

Prestaties op het (vrijwilligers)werk in die periode:

Goed	40 %
Redelijk	36 %
Slecht	17 %
Erg slecht	7 %

Niveau huidige baan (vergeleken met opleiding en achtergrond)

Veel lager	18 %
Lager	31 %
Hetzelfde niveau	49 %
Hoger	1 %

GROUP

V. Wonen en werken

in periode van ontstaan psychose tot datum inclusie (gem. 5 jr.)

Fulltime huishouden: 7 %
Gemiddeld 28 maanden

Fulltime in opleiding 27 %
Gemiddeld 20 maanden

GROUP

VI. Wonen en werken

Alleen werk	45%
Alleen huishouden	2%
Alleen studie	13%
Werk + huishouden	4%
Werk + studie	14%
Werk + huishouden + studie	2%
Huishouden + studie	1%
Anders	19%

GROUP

Functioneren GAF- Bepkeringen

- Vrouwen functioneren relatief beter (58) dan mannen (53)
- Leeftijd zwak verband met functioneren ($r=.08$)
- Patienten uit België functioneren relatief beter (58) en patiënten met gemengde (allochtoon/Nederlands) afkomst relatief slechter (50) dan de Nederlandse en allochtone patiënten (54)
- Hogere opleiding correleert met beter functioneren ($r=.23$)
- Gehuwden en met partner samenwonenden functioneren relatief beter (63-4) evenals werkenden (58) vergeleken met de andere groepen

GROUP

Conclusie Wonen en Werken

- Gemengd beeld met tamelijk sterke contrasten in functioneren: kwart tot eenderde doet het slecht in de periode onset tot inclusie (5 jaar).
- Samenhang met sociodemografische kenmerken overeenkomstig verwachtingen
- Opmerkelijk wellicht is het geringe verschil tussen Is patiëntencohort representatief voor alle 1^e psychose-patiënten in Nederland? allochtone en Nederlandse patiënten wat betreft dagelijks functioneren

GROUP

- GROUP 1^E METING GOED GELUKT

METING VAN GENOTYPE, FENOTYPE EN ENDOFENOTYPE

ONDERZOEKEN NAAR
COGNITIE, CANNABIS,
BEWEGINGSSTOORNISSEN,
(f)-MRI onderzoek,

GROUP

'Whole-genome' analyses

- Doorzoek het *gehele* DNA op variaties die iets met schizofrenie te maken kunnen hebben
- Geen *a priori* aannames over functie van het DNA stuk

Structurele genomische afwijkingen

Variaties in het aantal kopieën: CNVs

nature | Vol 455 | 1 September 2008 | doi:10.1038/nature07229

LETTERS

Large recurrent microdeletions associated with schizophrenia

Heim Stefansson^{1*}, Dan Rujescu^{2*}, Sven Cichon^{3,4*}, Olli P. H. Pietiläinen⁵, Andres Ingason⁶, Stacy Steinberg⁷, Ragnheidur Fossdal¹, Engilbert Sigurdsson⁶, Thordur Sigmundsson⁶, Jacobine E. Buzer-Voskamp⁷, Thomas Hansen⁸, Klaus D. Jakobsen⁹, Pierandrea Muglia¹⁰, Clyde Francks¹⁰, Paul M. Matthews¹¹, Arnaldur Gylfason¹, Bjarni V. Halldorsson¹, Daniel Gudbjartsson¹, Thorger E. Thorgerisson¹, Asgeir Sigurdsson¹, Adalbjörg Jonasdóttir¹, Aslaug Jonasdóttir¹, Asgeir Björnsson¹, Sigurborg Mattiasdóttir¹, Thorarinn Blöndal¹, Magnus Haraldsson¹, Brynja B. Magnúsdóttir¹, Ina Giegling¹², Hans-Jürgen Möller¹³, Annette Hartmann¹⁴, Kevin V. Shianna¹⁵, Dongliang Gu¹⁶, Anna C. Need¹⁷, Caroline Crombie¹⁸, Gillian Fraser¹⁹, Nicholas Walker²⁰, Jouko Lonqvist²¹, Jaana Suvisaari²², Annamarie Tuulio-Henriksson²³, Tiina Paunio²⁴, Tims Touloupoulou²⁵, Elvira Bramon²⁶, Marta Di Forti²⁷, Robin Murray²⁸, Mirella Ruggeri²⁹, Evangelos Vassos³⁰, Sarah Tosato³¹, Muriel Walshe³², Tao Li³³, Catalina Vasilescu³⁴, Thomas W. Mühleisen³⁵, August G. Wang³⁶, Henrik Lilum³⁷, Srđan Djurović^{38,39}, Ingrid Melle⁴⁰, Jes Olesen⁴¹, Lambertus A. Kiemeneij⁴², Barbara Franke⁴³, GROUP¹, Chiara Sabatti⁴⁴, Nelson B. Freimer⁴⁵, Jeffrey R. Gulcher⁴⁶, Unnur Thorsteinsdóttir¹, Augustine Kong¹, Ole A. Andreassen^{47,48}, Roel A. Ophoff⁴⁹, Alexander Georg⁵⁰, Marcella Rietschel⁵¹, Thomas Werge⁵², Hannes Petursson⁵³, David B. Goldstein⁵⁴, Markus M. Nöthen⁵⁴, Leena Peltonen^{55,56}, David A. Collier^{56,57}, David St Clair⁵⁸ & Kari Stefansson^{1,51}

GROUP

1. **Step 1:** gezonde bevolking screenen op "de novo" CNVs
2. 2160 kind-pa-ma trio's en 5558 kind-ouder duo's
3. 66 zeldzame de novo CNVs
4. **Step 2:** komen deze 66 CNVs vaker voor bij schizofrenie pt?
5. 1433 Sz patiënten en 33250 gezonde controles.
6. Van de 66 CNVs komen er 3 significant vaker voor bij schizofrenie
7. **Step 3:** replicatie: komen deze 3 vaker voor bij schizofrenie pt?
8. 3285 Sz patiënten en 7951 gezonde controles

Table 2 | Significant association of deletions at 16p11.2, 15q11.2 and 15q23.3 with schizophrenia and related psychoses in the combined sample

Gene	Chromosome 15:8434-14236 (Mb)	Chromosome 15:20.32-20.78 (Mb)	Chromosome 15:2872-3532 (Mb)
Case	Controls	Case	Controls
Summary	2 of 451	2 of 451	2 of 451
Germany	2 of 451	0 of 441	0 of 441
Scotland	0 of 451	0 of 441	0 of 441
The Netherlands	0 of 451	0 of 441	0 of 441
Norway	0 of 451	0 of 441	0 of 441
Denmark*	1 of 442	0 of 442	0 of 442
China*	0 of 438	0 of 438	NA
Phase II			
OR	= (2.85, 4)	2.13 (1.01, 4.60)	16.47 (1.52, 833.38)
P-value	5.6 × 10 ⁻⁴	0.032	7.9 × 10 ⁻⁷
Phase I and II			
OR	14.83 (3.57, 60.40)	2.73 (1.50, 4.89)	11.54 (2.51, 49.58)
P-value	2.9 × 10 ⁻⁷	0.0016	5.3 × 10 ⁻⁷

These deletions represent significant findings were tested for association in follow-up samples from Germany, Scotland, The Netherlands, Denmark, Norway and China. All three deletions associate with schizophrenia and related psychoses in the combined phase I and II samples (the multiplicative effect size threshold is 0.05, 0.05 = 7.6 × 10⁻⁷). Analyses in the table are restricted to deletions that overlap the Human Genome Mapping (HGMP) and/or the Human Genome Organization (HGP) coordinates based on build 35 assembly of the human genome. 5558 kind-ouder duo's and 2160 kind-pa-ma trio's were measured using Tayman arrays. Samples with CNVs identified by measuring gene dosage by a Tayman array were verified and confirmed by genotyping the respective samples using the HumanCNV370 chip. A limited amount of DNA was available for genotyping the Chinese samples.

Onderwerpen in bewerking en analyse

- Cannabisgebruik (psychopathologie, zorgbehoefte, neurocognitie)
- Depressie en psychose
- Pharmacogenetica
- Neurocognitie en sociale cognitie
- Gen x omgevingsinteracties (cannabis, urbanisatie, leeftijd vader, vroege trauma's, migratie, life stress)
- www.group-project.nl